

HERALDISK TIDSSKRIFT

BIND 2 • NR 18 • 1968 • SIDE 357–360

Heraldica varia

SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA

Heraldisk Selskab • Heraldinen Seura • Skjaldfræðafélagið

Heraldisk Selskap • Heraldiska Sällskapet

Heraldica varia

Några synpunkter på heraldisk formgivning

Den svenska adelns vapenbilder sådana de förekommer på riddarhussköldarna och i sköldebreven har av adelns medlemmar i gemen, men även av historiskt skolade personer ansetts som oantastliga, liksom de hävdunna avbildningarna hos Elgenstierna och i de tidigare årgångarna av Adelskalendern. Man kan helt enkelt inte tänka sig dessa vapen i annan form. Detta betraktelsesätt röjer okunnighet om en av heraldikens grundregler, som säger, att ett vapen kan fastställas till sitt innehåll men inte till en bestämd form. Avbildningarna utgör i många fall rena skräckexempel och parodier på vapen, inte så underligt då flertalet av dessa vapen tillkom under en era, då heraldisk konst och dito kunnande var i bottentälje. Jag vill därmed inte frånkänna dessa bilder ett visst kulturhistoriskt värde,

då de speglar sin tid. Illustrationerna i tidigare vapenböcker och kalendrar har gång på gång nyritats efter föregående bilder och har under tidernas lopp blivit mer och mer förvanskade. I inget fall har vapnets beskrivning tagits som utgångspunkt och dock utgör blasoneringen den viktigaste grunden för ett vapens avbildning. I den nu föreliggande *Den Svenska Adelns Vapenbok* har vapnen däremot tecknats efter vapenbrevets beskrivning i den man detta funnits att tillgå.

När vapen till en vapenbok av denna typ skall formgivas kan man tänka sig två alternativa tillvägagångssätt. Det ena är att så pietetsfullt som möjligt söka konservera gångna tiders vapenbilder och ge varje vapen just den stil, som härskade vid dess tillkomst. Det andra alternativet är att arbeta efter rent heraldiska principer. Det första tillvägagångssättet skulle helt säkert tilltala folk i allmänhet, som

då skulle känna igen vapenbilderna i dess traditionella form, men det hela blir en pastisch, som menligt inverkar på heraldiken som självständig konstform och skadar dessutom dess anseende. Vapnet får ej stelna i en förgångans tids stilideal som en död relikt, nej ett vapen skall leva med tiden. Reglerna för heraldisk bildåtergivning är så precisa men ändå så tänjbara, att ett vapen skall kunna avbildas korrekt i dagens likaväl som i morgondagens stil.

Jag vet att dessa nya vapenbilder chockeras många, och jag har haft heta duster med stockkonservativa »Besserwissen», som ej kan och inte vill fatta att ett vapen kan ändra form och att innehållet är det konstanta.

Heraldisk bildåtergivning, när den är som bäst, karakteriseras av en till ytterliget driven stilisering av formen i syfte att nå en optiskt maximal kontrast- och silhuettverkan. Arbetar man efter denna princip får lätt en vapenbild medeltida drag, inte så underligt då man arbetade på samma sätt och av praktiska skäl drevas till förenkling med framhävande av det karakteristiska. Som förut nämnts utgör blasoneringen rättesnöret för ett vapens avbildning. Detta utesluter dock ej hänsynstagande till tidigare lyckad formgivning. I några fall har goda förebilder inverkat på i boken återgivna vapen. Självfallet är det dock ej fråga om kopiering men väl en strävan till ytterligare förbättring. Utmärkande för ett gott vapeninnehåll är, att det lätt kan anpassas efter olika sköldformer och olika stil. Den svenska adelns vapen har skapats under vitt skilda tider och betingelser, från tidig medeltid till sent 1800-tal. Några av de senast tillkomma har dessutom komponerats med åsidosättande av heraldiska principer. Att stöpa om alla dessa bilder i en enhetlig stil och i samma sköldform måste utgöra ett våldförande speciellt på de dåligt komponerade vapen. Man tvingas dock i en vapenbok som denna till en viss uniformitet.

Ett vapens formgivning är ett uttryck för vederbörlande konstnärs smak, och smakuppfattningen växlar ju som bekant.

Att t.ex. tala om, att ett lejon är för tjockt är att ge sig in på en smakfråga. Formen skall underordnas de regler som gäller. Det är omöjligt att en vapenbild skall kunna tillfredsställa alla. Även inom de enskilda ätterna går ofta uppfattningarna starkt isär, om hur det gemensamma vapnet bör se ut.

Jag är väl medveten om, att för vissa vapen vidlåder en svaghet i formgivningen och att det även finns direkta fel. Bristande förmåga och i någon mån ett hårt pressat tidsschema är dock en klen ursäkt. Den bärande idén har varit att avbilda vapen som lever i heraldisk form och inte stilhistoriska anakronismer.

Jan Raneke

Ordener og medaljer

I april 1966 stiftedes *Ordenshistorisk Selskab*, med formålet at samle ordens- og medaljeinteresserede i et både bredere og mere intensivt samarbejde. Selskabet, der i øjeblikket har o. 40 medlemmer (2-3 svenske, resten danske), afholder møder med foredrag, diskussioner og lejlighed til at bytte, købe eller sælge dekorationser; arrangerer udflugter; udsender et blad (se nedenfor); fungerer som oplysningsbureau; og søger at opbygge et specialbibliotek. Det årlige kontingen er 30 kr., hvortil kommer et indmeldelsesgebyr på 10 kr. Anmodning om optagelse rettes til selskabets præsident: vinhandler Peter Jørgensen, Strandvej 100, 2900 Hellerup.

»Meddelelser fra Ordenshistorisk Selskab« udsendes 4 gange om året, hvert nummer på 12-16 sider. Det lille blad er ret primitivt sat og trykt, men er ingenlunde ucharmerende; det er illustreret og opfindsomt redigeret (af ingeniør O. Høffding), i en personlig tone, af og til med et stænk af selvironi. Egentlige artikler har der hidtil kun været få af; eksempler: Konservering og reparation af dekorationser; En påtenkt tapperhedsmedalje for krigen 1864; Jernkorset. Det meste af stoffet er møde- og foredragsreferater; omtale af nye bøger; besked om nye ordener og medaljer; priser i ind- og

udland; forskellige praktiske meddelelser: forhandlere, kataloger, forsikring m.m.; samt spredte oplysninger af interesse for studiet.

I næsten hvert nummer er der et eller andet af heraldisk interesse, f. eks. oplyningen om, at den første borgerlige ridder af Elefanten var Ove Malling 1826, eller at der nu findes over 3000 våbenplader for riddere af Elefanten og storkorsriddere af Dannebrog, og at der blandt disse sidste findes en plade for Louis Pasteur.

Det var værd at fotografere alle disse våbener! De nyeste hænger jo i Frederiksborg Slotskirke. De ældre hænger i stort antal i slottets tårne, men mon alle 3000? Ifølge *Meddelelser fra Ordenshistorisk Selskab* »opbevares« de gamle plader af Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg. Mon de er opmagasineret? Dog, i mange tilfælde er de ældre plader så tilgroet, at et fotografi ikke vil være meget værd. Men så kunne man fotografere de tilsvarende farvelagte tegninger i protokollerne i Ordenskapitlet! Det er oven i købet teknisk meget let gennemførligt: bogen lægges på gulvet, og alt hvad man gør, er at vende blad mellem hvert knips. Hvem er den raske mand som får tilladelse til at gøre dette, og gør det?

Opgaven er af overordentlig stor interesse, heraldisk, ordenshistorisk, kunsthistorisk og personalhistorisk. Alene de mange navnkundige og betydningsfulde personer, som figurerer blandt de 3000: udlandinge, nordmænd og naturligvis danske, skulle være begrundelse nok til at gå i gang. Og mon ikke man kunne få tilskud fra et eller flere af de store fonds? Hvilken vidunderlig opgave!

S.T.A.

Kommer Jakobstads vapen från Frankrike?

Den svenska grevliga ätten De la Gardies borgerliga ursprung har nyligen fastslagits i en utredning av en fransk baron de Fournas-Fabrezan i årgång 1964 av »Bulletin de la Commission Archéolo-

gique de Narbonne«, som helt kullkastar den traditionella genealogien i Elgenstiernas ättartavlor. Såsom bekant är den finländska staden Jakobstads vapen aylett av det vapen, som första gången påträffas i friherrliga ätten nr 4 De la Gardies kvadrerade vapen från 1571 (dvs. värdigheten är från detta år) såsom dess 2:a och 3:e fält. Detta vapen — ett ur ett torn uppstigande krönt lejon — återfinnes så-

som de 3:e och 7:e fälten i ättens nuvarande, här avbildade vapen enligt 1650 års vapenförbättring; teckningen är utförd 1962 för Bonniers Lexikon av Hans Larsson. Staden uppkallades ju efter greve Jakob De la Gardie och anlades 1653 i dennes österbottniska förläning Pedersöre av änkan grevinnan Ebba Brahe. Om detta vapen, som således kvadrerades med det nykonstruerade »stamvapnet« för ättens svenska stamfader friherre Pontus (Scoperier, kallad) De la Cardie, skriver förf. (p. 66): »... jag ej vet ursprunget, men som man kan förmoda vara det (= vapnet) för hans moders i dag okända familj.«

Uppslaget överlämnas med varm hand åt vår vän häradshövdingen i Pedersöre.

Den i franskan mindre bevandrade läsaren hänvisas till referat av generaldirektör Harald Qvistgaard i »Frimuraren — Meddelanden från Svenska Frimurare Orden« nr 3/1967, s. 19 ff., och av signaturen i »Släkt och Hävd« nr. 3/1967, s. 345.

L. P-n

Flag i Sverige og Danmark

I de sidste par år har jeg i mine ferier besøgt Sverige og Danmark, og ved siden af de dejlige landskaber, smukke landsbyer og interessante storstæder, som jeg glædede mig over, var jeg som »flagstuderende«, vexillologister, naturligvis især interesseret i de flag jeg så og den måde man flagede på. Folk som er heraldisk eller vexillologisk interesseret, ved imidlertid i reglen ikke, hvordan forholdene i deres eget land adskiller sig fra forholdene udenfor, og måske kan disse linjer fortælle skandinaviske læsere noget om, hvad en hollander finder karakteristisk ved flagningen i Skandinavien.

Jeg var først og fremmest overrasket over, så almindelige vimpler er. I Holland kender man vimpler, men de er ikke almindelige, og i resten af Europa kendes de dærligt nok. De hollandske vimpler er desuden »splitvimpler«, hvor hver spids somme tider ender i en rød, blå eller orange dusk. Den eneste vimpel med mere end én spids som jeg så i Skandinavien, var foran marinemuseet i Karlskrona; den havde to.

På den anden side er skandinaviske vimpler ret korte, omkring halvdelen eller en tredjedel af flagstangens højde. I Nederland når vimplerne næsten til jorden, hvilket er en følge af vor maritime tradition. Til søs skal en nederlandsk vimpel kunne nå til vandets overflade.

Så er der flagstængerne, i haver og parker, på sportspladser, osv. De er sikkert de højeste i Europa. I alle fald er de dobbelt så høje som i Nederland!

Men i forhold til disse høje flagstænger er flagene temmelig små. Ved den Anden Internationale Kongres for Vexillologi, i Zürich 1967, holdt jeg et foredrag om »Flag og æstetik«. Heri nævnte jeg som resultat af nogle undersøgelser, jeg har foretaget, at de mest tiltalende proportioner for et flag, i forhold til flagstangen, kan findes ved at anvende »det gyldne snit« på flagstangens højde og længden af flagets diagonal. Formodentlig hænger de skandinaviske flags lidens-

hed sammen med, hvad flagfabrikkerne kan tilbyde.

Det var interessant for mig at se, hvordan i byerne flag blev hængt ud fra *vandrette*, eller næsten vandrette, stænger, ret langt nede på husenes facader. Denne skik medvirker sikkert til de skandinaviske flags små dimensioner. I Nederland hænger man altid flag ud fra husene så højt oppe som muligt. Den vandrette, eller næsten vandrette, flagstang er »germansk«. I latinske lande er flagstænger på husene i reglen anbragt i en vinkel på 45°. I angelsaksiske lande står flagstangen lodret på husets tag.

Det forbavsede mig, at man i Skandinavien bogstaveligt talt kun ser nationalflaget. Af *kommuneflag* har jeg blot set to: et usædvanligt stort et ved Bredäng campingplads ved Stockholm, og et andet ved Rätvik-udstillingen 1968, begge i Sverige. Og alle svenske kommuner, som har våben, har faktisk også et kommuneflag. Svenske *landskabsflag* har jeg blot set i souvenirstutter i Stockholm. Dette er meget forskelligt fra store dele af Europa syd for Skandinavien, hvor kommuneflag og provinsflag efterhånden ses betydeligt mere end nationalflaget. Dette bruges mere og mere kun på nationale fest- og mindedage.

Og på ingen af Skandinaviens stolte slotte og herregårde flager man med *slægtens* eller *slottets flag*. Jeg så i hvert fald ingen, og jeg besøgte mange slotte.

Derimod stødte jeg i Sverige på to flag, som jeg ikke har kunnet slå op i nogen flagbog. De var begge to røde med et gult kors, men det var forskellige flag.

Det ene var i *Uppsala*, og det var øjensynligt katedralens eller ærkestiftets banner, svarende til ærkestiftets våben. Måske har dets farver en sammenhæng med farverne i Upplands våben: i rødt felt et guld rigsæble.

Det andet røde flag med et gult kors sås overalt i *Skåne*, fra flagstænger og på biler, ligesom der var mange gule-og-røde vimpler. Det var ikke noget officielt flag, fik jeg at vide. Kender nogen dets historie?

Kl. Sierksma

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommersiell bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[sv] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommersiellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.